

ویژه‌نامه روزنامه اطلاعات
به مناسبت میلاد فرخنده حضرت امیرالمومنین علی (ع)

ذکر علی (ع) در نخستین اشعار پارسی

مختار مسعود

سخنوران و استادان بزرگ ادب فارسی با کاند و کاودر زوایای مختلف زندگی شخصیت بی بدیل عالم خلقت - مولای متقیان علی (ع) - و با توجه فصاحت، بلاغت و حکمت سخنان گهربار آن بزرگوار، اشعار نغز و زیبای سروده و ارادت خود را به آن امام همام ابراز داشته اند. شخصیت والای بزرگ پرچمدار عبادت، دیانت، عدالت، سخاوت، مروت، کرامت، شجاعت، معرفت، بصیرت، حقیقت، ذکاوت، فضیلت و شهادت و کلام آسمانی او که دنیای بشریت را به حیرت واداشته است، بهترین توشه و دستمایه برای سرودن اشعار استادان کلام بوده و هر کدام با آفرینش های ادبی، فضایل و مناقب آن حضرت را به رشته نظم در آورده اند. برخی بزرگان ادب فارسی نیز با اقتباس سخنان گهربار مولا، از آنها در اشعار خود بهره جسته و سروده های خود را به فصاحت و بلاغت کلام امیر مزین کرده اند. غزل و قصیده های بسیاری در وصف میلاد علی در کعبه، غدیر خم، دلاوری، جوانمردی، ایثارگری، زهد و تقوای مولای متقیان سروده شده است که در چند کتاب نیز نمی گنجد. برای پرهیز از اطاله کلام، فقط به اشعار شاعران نامدار و شاخص ادب فارسی اشاره می کنیم.

فریدالدین ابو حامد محمد عطار نیشابوری

از عرفا و شعرای بلندمرتبه ادب فارسی، نیز در اشعار خود بالقاب مختلف، صفات والای مولای متقیان را بیان کرده است که به برخی از آنها اشاره می شود:

«ای پسر: تویی نشانی از علی/ عین، یا ولام دانی از علی
خواجه حق، پیشوای راستین / کوه علم و باب علم و قطب دین
ساقی کوثر، امام رهنما/ ابن عم مصطفی، شیر خدا
مقتدایی شک به استحقاق اوست / مفتی مطلق علی الاطلاق
اوست

قلب قرآن، قلب پر قرآن اوست / «وال من والاه» اندر شأن اوست «

رودکی

پدر شعر فارسی به شمار می رود که اینگونه در مدح و ثنا و فضایل حضرت علی (ع) لب به سخن گشوده است:

«ای شاه نبی سیرت ایمان تو محکم / ای میر علی، حکمت عالم به
تو در غالب
و همچنین:
«کسی را که باشد به دل مهر حیدر / شود سرخ رودر دو گیتی به
آور»

* «ابوالحسن شهید بن حسین» معروف به «شهید بلخی» از پیشگامان ادب فارسی، نیز گفته است:

«ابر چون چشم هند بنت عتبه است / برق مانند ذوالفقار علی» (کذا)

ویژه نامه ولادت امام علی (ع)

دوشنبه ۲۴ دی ۱۴۰۳

سال نود و نهم

شماره ۲۸۸۶۱

اطلاعات

۲

حکیم سنایی غزنوی

از مشاهیر بزرگ عرفان و تصوف و قصیده گو و مثنوی سرای بزرگ زبان فارسی، با اشاره به انتخاب جانشین پیامبر (ص) در واقعه غدیر خم، اینگونه ارادت خود را به ساحت مقدس امیرالمومنین (ع) نشان می دهد:

«مر نبی را وصی و هم داماد / جان پیغمبر از جمالش شاد
نایب مصطفی به روز غدیر / کرده در شرع، مرو را به امیر
خوانده در دین و ملک، مختارش / هم در علم و هم علمدارش
جانب هر که با علی نه نکوست / هر که گو باش، من ندارم دوست»
و در قصیده دیگری می سراید:

«ای امیرالمومنین، ای شمع دین، ای بوالحسن / ای به یک ضربت ربوده جان دشمن از بدن

... این جدال و این کمال و این جمال و منزلت / نیست کس را در جهان جز مر تورای بوالحسن»

خاقانی شروانی

بزرگ ترین قصیده سرای تاریخ شعر و ادب فارسی ملقب به «حسان العجم»، با وجود اعتقاد به مذهب شافعی در اشعار متعددی به حضرت علی (ع) و خاندان پیامبر ابراز ادب، احترام و اخلاص کرده و سروده است:

«به بوترب که شاه بهشت قنبر اوست / فدای کعب و ترابش
کواعب و اتراب»

و «مانند در شهر علم، حیدر / وین سید دین کلید آن در»
و همچنین «مصطفی عزم و علی رزمی که هست / ذوالفقارش پاسبان مملکت»

نظامی گنجوی

شاعر و داستان سرای بزرگ قرن ششم هجری که در سرودن اشعار تمثیلی و بزبانی سرآمد سخنوران ادب فارسی است، درباره مولای علی (ع) می گوید:

«ز بعد معرفت کرد گار لم یزلی / نبی شناسم، وانگه علی وال
علی»

حکیم کسایی مروزی

شاعر بزرگ قرن چهارم، یکی دیگر از سرآمدان سرایش مدیحه و مرثیه اهل بیت (ع) در زبان فارسی است که در چند قصیده شخصیت والا و یگانه مولای علی (ع) را می ستاید و چنین می سراید:

«مدحت کن و بستای کسی را که پیمبر / بستود و ثنا کرد و بدوداد همه کار
آن کیست بدین حال و که بوده است و که باشد / جز شیر خداوند جهان، حیدر کرار؟
این دین هدی را به مثل دایره ای دان / پیغمبر ما مرکز و حیدر خط پرگار
علم همه عالم به علی داد پیمبر / چون ابر بهاری که دهد سیل به گلزار»
و همچنین در قصیده دیگری می گوید:

«فهم کن گر مومنی فضل امیرالمومنین / فضل حیدر شیر یزدان مرتضای پاک دین
فضل آن کس کز پیمبر بگذری فاضل تر اوست / فضل آن رکن مسلمانی امام الممتقین»

حکیم فردوسی

حماسه سرای بزرگ ایران «فردوسی طوسی» خالق شاهنامه و داستانسرای پهلوانان ایرانی، مولای متقیان را قهرمان واقعی می داند و فضایل و صفات مروت و جوانمردی او را برمی شمارد.

فردوسی، کلام گهربار پیامبر اکرم (ص) که «من شهر دانشم و علی در و گشاینده آن» را، چنین به نظم می کشد:

«که من شهر علمم، علی ام در است / درست این سخن گفت پیغمبرست»

علی را چنین گفت و دیگر همین / کز ایشان قوی شد به هر گونه دین
سر انجمن بدز یاران علی / که خواندش پیمبر، علی ولی
به مدح علی خامه سر می کنم / زمین تا فلک پر گهر می کنم»

فردوسی آشکارا عشق و ارادت خود را به علی (ع) و اهل بیت پیامبر (ص) ابراز می دارد و خود را پیرو آنان و دشمنان مولا رانانان ترین افراد جهان معرفی می کند.

«منم بنده اهل بیت نبی / ستاینده خاک پای وصی
اگر چشم داری به دیگر سرای / به نزد نبی و علی گیر جای
گرت زین بدآید گناه من است / چنین است و این دین و راه من است
برین زادم و هم برین بگذرم / چنان دان که خاک بی حیدرم
هر آنکس که در جانش بغض علی است / از وزارت در جهان زار کیست»

منظومه‌ای کهن از ادبیات مردمی قرن پنجم

علی نامه منظومه‌ای حماسی و شیعی به زبان فارسی از قرن پنجم قمری درباره مناقب و جنگ‌های امام علی (ع) با ناکثین و قاسطین است. معرفی و انتشار علی نامه پیشینه سرایش منظومه‌های فارسی حماسی شیعی را چهار قرن به عقب برده است. سراینده علی نامه منظومه‌اش را نخستین حماسه سرایی درباره جنگ‌های امام علی (ع) در زبان فارسی برشمرده است. به گزارش مصحح علی نامه، نسخه این منظومه نخستین بار در مجموعه «زبان و ادبیات ترک» معرفی شده بود. در سال ۱۳۳۴ ش، ترجمه کوتاهی از این معرفی در مجله دانشکده ادبیات تبریز به چاپ رسیده. گفته شده که این معرفی به دست فراموشی سپرده شد، تا اینکه در سال ۱۳۷۹ ش مقاله‌ای جامع از محمدرضا شفیعی کدکنی توجه بسیاری را به جایگاه برجسته این منظومه جلب کرد. این مقاله همچنین مورد تمجید سیدعلی سیستانی قرار گرفت.

گزارش شده که پس از روشن شدن اهمیت و جایگاه منظومه علی نامه، عموم محققان بر لزوم چاپ نسخه برگردان آن تأکید کردند. در سال ۱۳۸۷ ش، چاپ نسخه برگردان (فاکسیمیل) علی نامه توسط نشر میراث مکتوب با همکاری کتابخانه مجلس، کتابخانه تخصصی تاریخ اسلام و ایران و مؤسسه مطالعات اسماعیلیه منتشر شده. گزارش شده که این چاپ با استقبال صاحب نظران همراه شده است. چاپ حرفی مصحح علی نامه، در سال ۱۳۸۹ ش، به همت نشر میراث مکتوب به چاپ رسیده. اما این کتاب جالب و خاص، چیست و محتوایش دربردارنده چه مطالبی است که شایان توجه قرار گرفته است؟

در شناخت کتاب

علی نامه ولایت‌نامه‌ای یکسر در خدمت تبلیغ اعتقادات شیعی قلمداد شده است. سراینده علی نامه شخصی ناشناخته به نام یا تخلص ربیع است که او را دارای عقیده‌ای راسخ به تشیع دوازده‌امامی دانسته‌اند. از نظر رویکرد شیعی گفته شده که او، در عین احترام نسبت به خلفای سه‌گانه، انتخاب آنان به عنوان خلیفه از پس رخداد سقیفه بنی ساعده را ناشی از اجتهادی در مقابل نص موجود در واقع‌غیر قلمداد کرده است. شاعر، بنابر مصلحت، در مباحث اختلافی میان شیعه و اهل سنت درباره خلافت به تفصیل وارد نشده و فقط از آن با عنوان «کین کهن» یاد کرده است.

بستر سرایش علی نامه وجود تمایلات شیعی در قرن پنجم قمری و تأثیر آن در گسترش آیین مناقب‌خوانی دانسته شده است. علی نامه را از آثار مربوط به آیین مناقب‌خوانی در برابر فضائل خوانی اهل سنت برای خلفای سه‌گانه تلقی کرده‌اند. مقابله با شاهنامه خوانی مهم‌ترین انگیزه سرایش این منظومه از سوی شاعر عنوان شده است. مهم‌ترین منبع علی نامه، روایات تاریخی ابومخنف دانسته شده است.

جایگاه، اهمیت و ویژگی‌ها

علی نامه منظومه‌ای حماسی و شیعی به زبان فارسی از قرن پنجم قمری درباره مناقب و جنگ‌های امام علی (ع) با ناکثین و قاسطین است که پیشینه سرایش منظومه‌های فارسی حماسی شیعی را چهار قرن به عقب می‌برد. تا پیش از پیداشدن این منظومه، قدیمی‌ترین حماسه شناخته شده شیعی منظومه خاوران نامه ابن حسام خوشفی (درگذشت: ۸۷۵ق) دانسته می‌شد که چهار قرن بعد از علی نامه و در عصر تیموریان سروده شده بود. سراینده علی نامه منظومه‌اش را نخستین حماسه سرایی درباره جنگ‌های امام علی (ع) در زبان فارسی برشمرده است.

استاد محمدرضا شفیعی کدکنی، استاد وادیب نامدار معاصر، علی نامه را منظومه‌ای در خدمت تبلیغ اعتقادات شیعی قلمداد کرده است. از نظر رویکرد شیعی، گفته شده که شاعر، در عین احترام نسبت به خلفای سه‌گانه، انتخاب آنان به عنوان خلیفه از پس رخداد سقیفه بنی ساعده را ناشی از اجتهادی در مقابل نص موجود در واقع‌غیر قلمداد کرده است. به گفته استاد شفیعی کدکنی، «شاعر بنابر مصلحت در مباحث اختلافی میان شیعه و اهل سنت درباره خلافت به تفصیل وارد نشده و فقط از آن با عنوان «کین کهن» یاد کرده است.» در متن علی نامه از امام علی (ع) با القاب متنوعی یاد شده است: از جمله ولی، وصی، نص، صالح المؤمنین، مرتضی، حیدر و شاه عرب.

منظومه علی نامه نوعی ولایت‌نامه به شمار رفته است؛

ولایت‌نامه‌ها، حماسه‌های منظومی دانسته شده‌اند که در آنها شرح دل‌آوری‌های امام علی (ع) با آمیختن واقعیت با افسانه ارائه شده است. گفته شده که علی نامه در مقایسه با سایر ولایت‌نامه‌ها بسیار واقع‌گرایانه تر است و بسیاری از نقل‌های آن با واقعیت‌های تاریخی مطابقت دارد.

علی نامه منظومه‌ای است در قالب مثنوی در بحر متقارب (بحر شاهنامه) که تعداد ابیات آن ۱۱۳۳۱ بیت است. از اشارات شاعر استنباط شده که او این منظومه را از محرم تا ذی الحجه سال ۴۸۲ق، به مدت یازده ماه، سروده است.

بستر سرایش

بستر پیدایش علی نامه را وجود تمایلات شیعی در قرن پنجم، به ویژه در خراسان، دانسته شده است؛ وجود خاندان شیعی دارای وجهه و نفوذ اجتماعی و سیاسی، نمودی از این تمایلات قلمداد شده است. از جمله خاندان‌های صاحب نفوذ در خراسان، خاندانی دانسته شده که شاعر علی نامه، کتابش را

به یکی از بزرگان آن، با نام سید علی بن طاهر، اهدا کرده است. استاد شفیعی کدکنی این شخص را کسی دانسته که نسبش، بنابر لباب‌الأنساب بیهقی، با یازده واسطه از طریق علی بن جعفر عریضی به امام صادق (ص) متصل شده است. خاندان عریضی در آن دوران از خاندان‌های صاحب نفوذ در منطقه بیهق به شمار می‌رفته است.

بر بستر تمایلات شیعی در ایران قرن پنجم، وجود آیین مناقب‌خوانی هم به عنوان بستر برای سرایش علی نامه تلقی شده است. علی نامه را از آثار مربوط به آیین مناقب‌خوانی در برابر فضائل خوانی اهل سنت برای خلفای سه‌گانه تلقی کرده‌اند. بر اساس این آیین، هدف شاعر علی نامه را، علاوه بر ارائه تاریخ رویدادهای دوران خلافت امام علی (ع)، اثبات حقانیت امام (ع) و تشیع دوازده‌امامی تلقی کرده‌اند. شاعر در جایی عنوان کرده که گروهی از سنیان، چون کرامتیه، شاهنامه خوانی را برای مقابله با مناقب‌خوانی شیعی، که با استفاده از متونی چون علی نامه و حمزه‌نامه انجام می‌شده، ایجاد کرده‌اند.

در اهمیت ادبی و زبانی کتاب علی نامه هم استاد یگانه دکتر محمدرضا شفیعی کدکنی می‌گوید: «تا به چشم خود ندیدم باور نکردم؛ شما نیز حق دارید که باور نکنید: یک حماسه منظوم پارسی در مناقب و مغازی امام علی بن ابی طالب (ع) از قرن پنجم، یعنی حدود نیم قرن بعد از نشر شاهنامه فردوسی در حجم حدود دوازده هزار بیت با سلوبی کهن و نوادری از لغات و ترکیبات که گاه در فرهنگ‌ها شواهد آنها را به دشواری می‌توان یافت.»

نام، انگیزه سرایش و منابع تاریخی

به نقل محققان، سراینده علی نامه بارها نام کتاب خود را علی نامه خوانده و آن را روایوری شاهنامه فردوسی نهاده است. گفته شده که این روایوری مهم‌ترین انگیزه سرایش علی نامه از سوی شاعر عنوان شده، به طوری که چهارده بیت را به آن اختصاص داده است. به نظر محققان، شاعر علی نامه در عین آنکه از فردوسی با احترام یاد کرده و شعر او را «نغز» و «خوش» خوانده، شاهنامه را به دلیل محتوای غیر اسلامی آن و افسانه بودن داستان‌های آن پسندیده و خوانندگان را به خواندن علی نامه تشویق کرده است. به جز روایوری با شاهنامه، شاعر اموری چون مخالفت با دشمنان، نشاط روان و ثواب اخروی

را از دیگر انگیزه‌های سرایش علی نامه خوانده است. روایات تاریخی ابومخنف (درگذشت: ۵۷ق)، مورخ شیعه، مهم‌ترین منبع سرایش علی نامه تلقی شده است. این موضوع از ارجاعات مکرر شاعر به ابومخنف در آغاز هر مجلس استنباط شده است. به جز ابومخنف، شاعر در جایی منبع روایت خود را امام صادق (ع) و در جای دیگر ابن عباس خوانده است. از نظر استاد شفیعی کدکنی بعید است که شاعر از آثار گمشده ابومخنف مستقیماً نقل کرده باشد. از نظر او، به احتمال قوی، شاعر منابعی به نثر عربی در اختیار داشته که در ابتدای آنها نام ابومخنف آمده و او همان‌ها را به نظم کشیده است. استاد شفیعی کدکنی دلیل این نظر را وجود رخداد‌های افسانه‌آمیز در متن علی نامه دانسته که با نوع منقولات روایانی چون ابومخنف هماهنگی ندارد.

سراینده

سراینده علی نامه شخص شناخته‌ای در تاریخ ادبیات فارسی دانسته نشده است. اطلاعات موجود از او در خلال علی نامه محدود به این موارد دانسته شده است: نام یا تخلص شعری او ربیع بوده است؛ منظومه علی نامه را در ۶۲ سالگی خود (سال ۴۸۲ق) سروده، پس تولد او در سال ۴۲۰ق بوده است؛ از روایان خراسان مطالبی روایت کرده و کتابش را به یکی بزرگان ناحیه بیهق تقدیم کرده، ولی به نظر استاد شفیعی کدکنی زبان شاعر خراسانی خالص نیست و ایشان با استفاده احتمال خراسانی نبودن شاعر و با تحلیل برخی اطلاعات کتاب النقص احتمال داده که ربیع تخلص عبدالملک بن بنان قمی، یکی از شاعران شیعه امامی در قرن پنجم، باشد؛ شاعری که در دوران نگارش النقص مناقب خوانان شیعه اشعار او را در مجامع عمومی می‌خوانده‌اند. این احتمال از سوی خود استاد شفیعی و برخی دیگر از محققان تضعیف شده است.

از نظر عقیدتی، دینداری شاعر علی نامه مهم‌ترین شاخصه شخصیتی او دانسته شده است. او یک شیعه دوازده‌امامی تمام‌عیار دانسته شده که اصول مذهب خود را به خوبی می‌شناخته است. او نماینده‌ای از جامعه شیعه قرن پنجم قمری قلمداد شده است؛ نماینده‌ای که به لحاظ دانش عقیدتی چندان شاخص نبوده است؛ فردی شیعی با اعتقادات کامل در حد یک عامی اهل مطالعه و نه یک محقق و صاحب نظر در مباحث عقیدتی. برخی ارتباط سراینده این منظومه را با مناقب‌خوانان شیعی اهل فتوت محتمل دانسته‌اند.

در کار شاعری هم شاعر تاحدی موفق قلمداد شده، ولی در کار او وجود ضعف‌هایی نشان داده شده است ضعف‌هایی که از نظر استاد شفیعی از این جهت که علی نامه نخستین تجربه شعر حماسی شیعی دوازده‌امامی در تاریخ ادب فارسی است، قابل چشم‌پوشی به نظر می‌رسد. به رغم نظر دکتر شفیعی کدکنی، برخی محققان ربیع را شاعری ضعیف خوانده‌اند. با توجه به سطح اشعار و در قیاس با آثاری همچون شاهنامه حکیم فردوسی، این نظر درست است.

ساختار و محتوا

به گزارش محققان، سراینده منظومه علی نامه ماجراهای تاریخ اسلام را به طور مختصر از خلافت ابوبکر آغاز کرده و با روایت خلافت امام علی (ع)، دو جنگ جمل و صفین را به تفصیل تمام در پانزده بخش با عنوان «مجلس» آورده است.

معرفی نسخه و چاپ و نشر

به گزارش محققان، نسخه منحصر به فرد علی نامه در کتابخانه موزه قونیه در ترکیه نگهداری می‌شود. تاریخ دقیق نگارش نسخه خطی علی نامه مشخص نیست و فقط نام کاتب (محمد بن مسعود المقدم التستری) و روز نگارش (پنجشنبه، هفتم رمضان) آن مشخص است.

برخی محققان با تکیه بر تحلیل‌های نسخه‌شناسانه تاریخ نگارش این نسخه را بین ۶۸۰ تا ۷۵۰ق تخمین زده‌اند. از نظر شفیعی کدکنی، با وجود دشمنی‌هایی که تا دوره تیموریان با مناقب‌خوانی وجود داشته، وجود نسخه‌ای منحصر به فرد از این منظومه شیعی طبیعی و حتی دور از انتظار است. در اینجا با خوانش ابیات پایانی علی نامه، این مقاله را به سرانجام می‌رسانیم:

پسندیده باشد سخن در علی / شود نو حدیث کهن در علی / که راهبره داد از خرد کرد کار / کند آفرین علی اختیار / چو در بوستان «ربیع» از وفا / نگارده به جز مدح آل عبا / بر آمید باشد که روز قضا / شفیعش بود مصطفی مرتضی

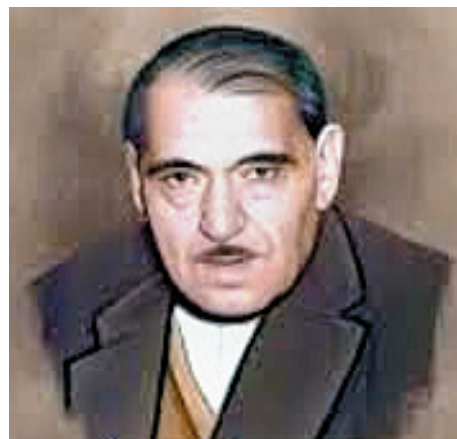
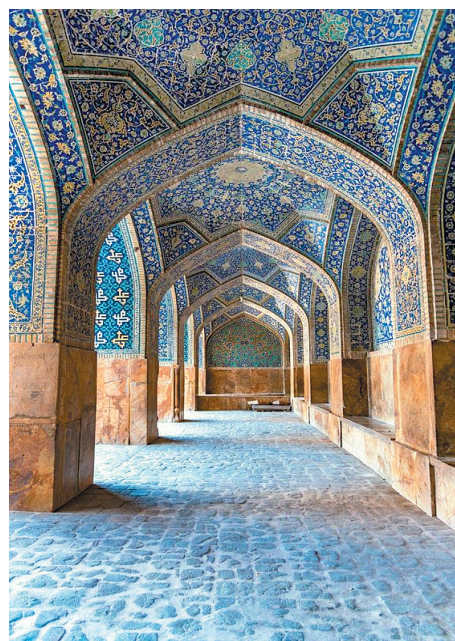
مدح امام علی (ع) در دیوان داراب افسر بختیاری

عشق تو مرا بس که برافروخته جانم

شیران و پلنگان همه آرام تو کردی
رو به صفتان راهمه در دام تو کردی
این کار دلیرانه به فرجام تو کردی
این خدمت مردانه به اسلام تو کردی
« سرها همگی بسته زنجیر نبودند
تنها همگی خسته شمشیر تو بودند »
در بدر چو خورشید جهانتاب عیان شد
از هبیت شمشیر تو ترسید و نهان شد
مرگ از بی شمشیر تو هر جای دوان شد
خون از سر شمشیر تو هر جای روان شد
« از امر خدا بود به فرمان پیامبر
کز عتبه دریدی دل و از شبیه زدی سر »
در جنگ احد گشت چو اسلام پریشان
کفر آمد و یکباره در آویخت به ایمان
تیغ تو در آنروز چنان کرد سر افشان
کان جنگ به یثرب بدو خون ریخت به عمان
« جبرئیل امین پیک خدا عالی اعلا
می داد بشارت که علی گشت معلا »
در غزه احزاب چو از عمروزی سر
خشنود شد از کرده تو خالق اکبر
بازور بکندی چو در از قلعه خبیر
زدبوسه به بازوی تو آنروز پیامبر
« گفتند ملائک همه یکباره ز راه
لا حول و لا قوة الا بالله »
ما عشق پرستیم تو کلت علی الله
از عشق تو مستیم تو کلت علی الله
مادل به تو بستیم تو کلت علی الله
از قید پرستیم تو کلت علی الله
« عشق توبه یکباره ز دوست زدل غم
ز بید که از این عشق کنم فخر به عالم »
هر کس که تو را خواست زمان هیچ ندارد
تا خواست ترا، قید مکان هیچ ندارد
عشق است دگر سودوز یان هیچ ندارد
دریای محبت که کران هیچ ندارد
« صدمنزل پرخوف به یک کام پریده است
راهی بسپرده است و به مقصود رسیده است »
ما غرق گناهیم کجا شد کرم تو
مانامه سیاهیم کجا شد کرم تو
باحال تبا هم کجا شد کرم تو
ما چشم به راهیم کجا شد کرم تو
« ایکاش که یکباره تو از بدر آئی
تا چهره دلاری تو بر ما بنمائی »
تو پشت و پناه همه تاجورانی
فر یادرس و دادرس بی پدرانی
تورا همنای همه گمشدگانی
معلوم شدای دوست تو مولای جهانی
« تو لطف و کرم بیش به درویش نمائی
هر کس که در افتاد تو یارش نمائی »
ای راهنما راهنمائی ز تو دیدیم
ای کارگشا کارگشائی ز تو دیدیم
بودیم گرفتار و رهائی ز تو دیدیم
ما قدرت بی چون خدائی ز تو دیدیم
« این بود که یکباره دل و دین به تو دادیم
کنندیم دل از مردم و دل بر تو نهادیم »
افسر که به سودای تو هر جای دوان است
اشکش ز برای توبه هر گوشه روان است
ایدوست مپندار که او چون دگران است
ترسد نپذیرش، از این دل نگران است
« باحالت شرمنده ستاده است بر این در
افسرده و پژمرده و حیران و مکدر »
جامی است که ترصیع شده آن جام به گوهر
هر کس که بنوشد برد از چرخ برین سر
آن جام سرانجام بود در کف حیدر
اینست که گفتند به اوساکی کوثر
« هر کس چو بخواد که از این جام بنوشد
باید که از این ماومنی چشم ببوشد »

بختیاری در مدح مولا علی سروده شده است. در اینجا مدیحه او را به مناسبت میلاد امام علی به خوانندگان گرامی تقدیم می کنیم:

سر سلسله جنبان همه کون و مکانی
سر خیل بزرگان و امیران جهانی
فرمانده عالی همه عالمیانی
مدح توجه گویم که چو خورشید عیانی
« هر مدح که گوئیم مقام تو شود کم
جز آنکه بگوئیم علی صاحب عالم... »
استادی جبریل امین را تو نمودی
بر خیل ملائک تو در عرش گشودی
بر قدرت اسلام به عالم توفزودی
چون پیشرو مذهب اسلام توبودی
« از قدرت شمشیر تو قرآن خداماند
فرمان خداتابه ابد در همه جاماند »
یک روز بی خانه کعبه تونهادی
یک روز در کعبه به مردم تو گشادی
هر کس ز در آمد توبه اجر بدادی
وانگاه در آن خانه ز مادر تو بزادی
« تو کیستی اینسان که کنی جلوه نمائی
هم زاده این خانه و هم خانه خدائی »
پیغمبر اکرم ز زمین چون به سمارت
بی شبهه و بی ریب به دیدار خدارفت
من هیچ ندانم ز کجای تابه کجارت
آنگاه نباشم که چه هادی و چه هارفت
« دانیم که او آمد و مهمان تو گردید
محبوب خدایزه خور خوان تو گردید »
چون نام بلندت ز ثری تابه تر یاست
چون لطف عمیم تو خروشنده چو دریاست
چون مهر خداوند ز چهر تو هویداست
چون قدرت او از اثر مهر تو یویداست
« پس ذات تو ای دوست جز از ذات خدانست
گر آنکه خدانست از اونیز جدانست »
عالم شده پیدا که تو را ما بشناسیم
شد عشق هویدا که تو را ما بشناسیم
شد کعبه دلها که تو را ما بشناسیم
شد قلب مصفا که تو را ما بشناسیم
« انصاف نباشد که به ما رخ ننمائی
با چهره دلاری، تو از در ندرائی »
چون روشنی مهر تو خورشید جهان است
چون مهر تو اندر دل هر ذره نهان است
بهبوده نگویم که چنین یاکه چنان است
آنجا که عیان است چه حاجت به بیان است
« عشق تو مرا بس که برافروخته جانم
اینست که از عشق تو دایم به فغانم »
خورشید جهانتاب ز آفاق چو زدر
اسلام به شمشیر تو گردید مقدر
گفتند در آنروز که شمع بنزد سر
زان شمع شود عالم اسلام منور
« پس حامی اسلام آن روز توبودی
والله که آن شمع دل افروز توبودی »

داراب افسر در سال ۱۲۷۹ شمسی در چغاخور بختیاری متولد شده پدرش اصلا از طایفه احمد خسروی و مادرش بی بی گوهر ختر حسینقلی خان ایلخانی بود. کودکی های داراب افسر در میان کوه های شگفت انگیز بختیاری، لاله های واژگون، غوغای ایل و کوچ و مردمان ساده و صمیمی گذشت و اینها همه در روح او آنچنان ژرف تاثیر نهاد که جلوه های آن در شعر وی، شگرف و بدیع بوده و سرشار از این تصاویر زیباست.

داراب در مکتب خواندن و نوشتن را آموخت و روح بیقرار و هوش استثنایی اش او را که تشنه آموختن هر چه بیشتر بود یاری دادند که در نه سالگی قرآن را از حفظ باشد. داراب در کتابخانه دایی خود سردار اسعد بختیاری، این فاتح مشروطه که خود ادیبی اندیشمند بوده به گنجینه بزرگی از تاریخ و ادبیات ایران و جهان دسترسی داشت و توانست که جام وجود خود را از این دریای علم و معرفت لبریز نماید و صفای وجود خویش را در شبهای شاهنامه خوانی و خسرو و شیرین خوانی و ابیات شورانگیز فولکلوریک بختیاری در پیوند میان شعر و موسیقی بیابد. داراب افسر در طول سفرهای زیادی که به اصفهان و تهران داشت، توانست با شعر او اندیشمندان هم عصر خویش همانند ملک الشعرای بهار و پژمان بختیاری و بسیاری دیگر از فرزندان، مجالست و دوستی نماید و با شرایط سیاسی اجتماعی آن روز کشورش آشنا شود.

حاصل این همه، دیوان شعر داراب افسر بختیاری است که تنها قسمتی از اشعار او را در بر می گیرد و حتی همین نیز آنچنان سرشار از استحکام، ظرافت و تصاویر زیبای شاعرانه بوده و معانی بلند عارفانه، وطن پرستانه و عاشقانه را در خود جای داده است که مورد تحسین فرهیختگان همزمان و بعد از خود قرار گرفت. و آنچنان با قدرت و صلابت، کلام و زبان بختیاری را به زیبایی به شعر جاری ساخت که اینک فرهیختگان دیار بختیاری او را پدید شعر بختیاری می نامند. همچنانکه ملک شعرای بهار در مورد او گفته بود: کاری که فردوسی در مورد زبان فارسی انجام داد افسر در زبان بختیاری انجام داده است.

داراب افسر در سال ۱۳۲۰ شمسی از چغاخور بختیاری به اصفهان رفته و ساکن گردید ولی از هر فرصتی برای بازگشت به بختیاری و دیدار مردمان مهربانش تا زمانی که بیماری او را از پای انداخت استفاده می کرد.

اشعار این شاعر شوریده بختیاری آمیزه ای از جلوه های زندگی، اندیشه های والا، عرفان، احساسات میهن پرستانه و عشق به سرزمین بختیاری است که نمود آن را در شعرهای رستاخیز مسجد سلیمان، خداییه، همیلا و کلاریه بدرستی می توان دید. اما جدای از همه اینها، افسر که همواره شیفته مولایش حضرت علی ابن ابیطالب (ع) بود شعر مدح حضرتش را همیشه با شور و اشتیاق وصف ناپذیری می خواند و تا واپسین دم حیاتش نام علی (ع) بر زبانش جاری بوده. شعر عمرویه، حماسه نبرد علی (ع) در جنگ خندق از شاهکارهای مسلم شعر به زبان بختیاری است.

داراب افسر بسیار مهربان، خوش سخن و نیک رفتار بود، محضرش شوری داشت و کلامش گرمی خاص، برای سخاوت و بخشش به دیگران حد و مرزی نمی شناخت بارها او را دیدند که در سرمای زمستان کت خود را به فقیری رهگذر بخشید.

افسر کتاب رمانی هم نوشته به نام گل سعادت که ماجرایش در سرزمین بختیاری می گذرد. اما هنوز چاپ نگردیده است و کتاب دیگر وی که تاریخ بختیاری نام داشته دیگر در دسترس نیست و او را آن از بین رفته است.

شاعر در سالهای آخر عمر به علت بیماری خانه نشین بود و همسر نازنینش از او پرستاری می کرد و پنج فرزند داشت که آنها را عاشقانه دوست می داشت.

داراب افسر در یکی از روزهای پاییز سال ۱۳۵۰ در اصفهان چشم از جهان فرو بست و در تخت فولاد اصفهان، تکیه میر به خاک سپرده شد، در حالی که بدرستی سروده بود:

افسر، ای فخر بسه سی تو که بعد از مرگت

اسم لرتابه ابد زنده ز اشعار تونه

داراب افسر عاشق امام علی بود و زیباترین اشعارش به دری و

ویژه نامه و ولادت امام علی (ع)

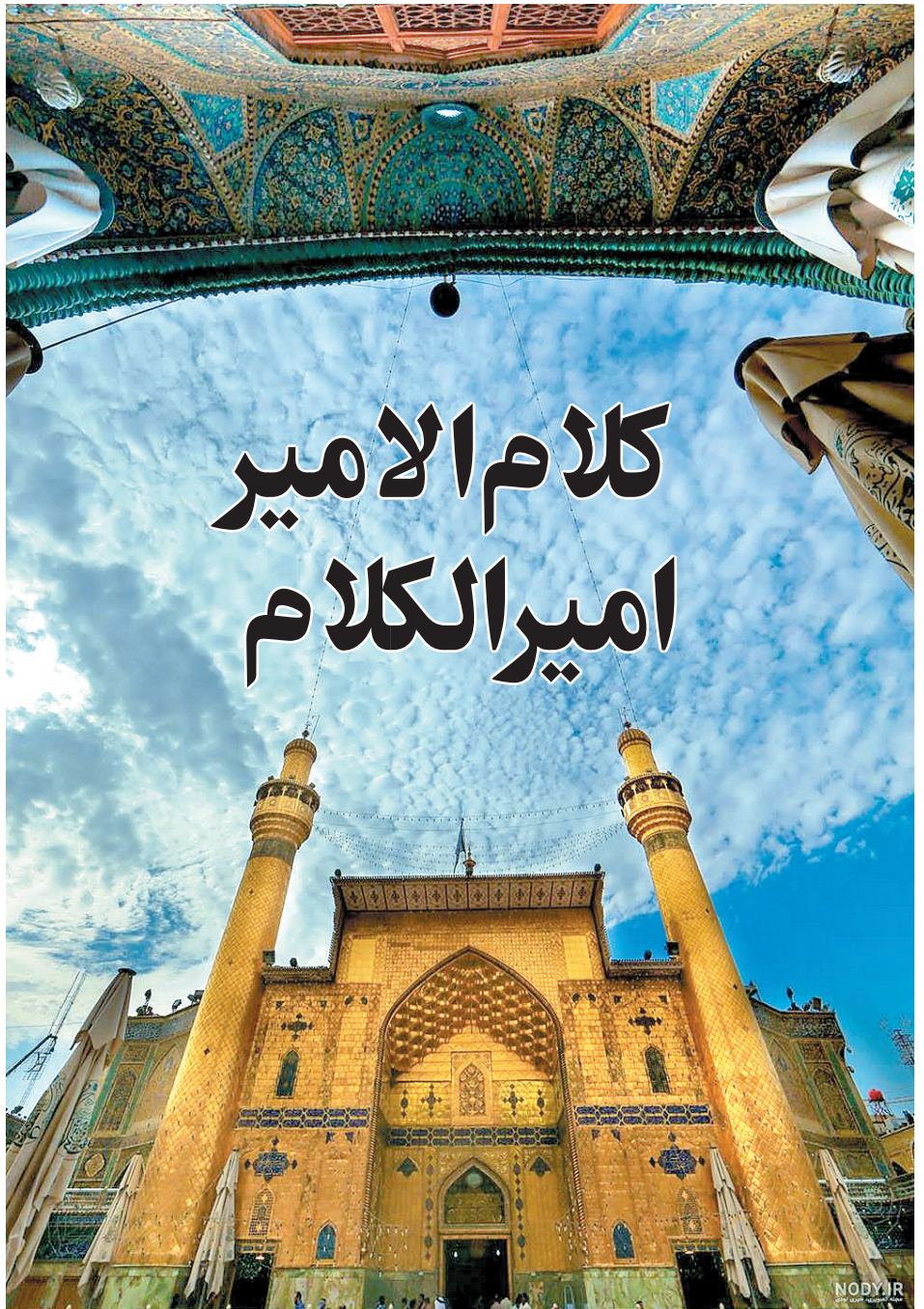
دوشنبه ۲۴ دی ۱۴۰۳

سال نود و نهم

شماره ۲۸۸۶۱

اطلاعات

۶

کلام الامیر امیر الکلام

علی (ع) و سایر معصومین (ع) پرداخته است. بررسی شروع وی بر فرمایشات حضرت امیر نشان می دهد که او در جستجوی رهیافتی کاربردی و فاقد تناقض در چارچوب فرهنگ معاصر خود بوده است. او با عنایت به این که نباید مجال غلبه تاویل های خودسرانه و تفسیرهای من عندی بر حقیقت متن را بدهد، به مفهوم مرکزی روایات پایبند می ماند و در عین حال شرحی پربار از برخورد خلاق خود با متن پدید می آورد.

اجمالی در شیوه نگارش امام (ع)

امام علی (ع)، همچنانکه خطیبی بی مانند بود، خود نویسنده ای توانا نیز بود. گفتارها و مکتوبات ایشان معیار و نهج بلاغت در ادب عربی است. متن مکتوبات ایشان بسیار رسا است و گاه با استفاده به جا از فنون ادبی آراسته شده، تشبیه در نوشته های امام فراوان، و ارسال المثل، تلمیح به قصص و ارجاع به آیات قرآن و افاضات نبوی و اشعار، با حفظ اندازه و قدر متعادل فصاحت، در آثارشان پراکنده است.

علامه طباطبایی در گفتاری به یکی از جنبه های سبکی بیان امام اشاره کرده است: «علی (ع) نخستین فردی است که واژه های عربی را جهت مباحث فلسفی و اصطلاحات حکمی به کار برده و در واقع دایره الفاظ تنگتر از آن است که حقایق را بتواند کماهو حقه بیان بدارد، مگر اینکه یک نوع تجربید در آنها به عمل بیاید، نظیر آنچه علی در به کاربردن برخی از آنها انجام داده است.» این بیان، اشاره به کیفیت استدلال های فلسفی و سخن پروری با استفاده از تشبیهات مجرد و ذهنی دارد. اما علاوه بر این، ایشان کلیت سیاق کلام امام علی (ع) و استحکام و انسجام آن را اینگونه توصیف کرده است: «... جملگی یکنواخت و دارای سیاق و اسلوب واحدی است که ذیل و صدر آنها به هم می جوشد و بخش های مختلف و فصول گوناگون آنها یکدیگر را تایید می نماید.»^۲

چنین مرتبه ای، البته به لطف سخنوری و اقتدار ادبی امام (ع) ممکن بوده است و لا غیر. امام اگر چه شاعر حرفه ای نبوده، اما به هر روی این درست است که حضرت شعر می سروده و خود سخنور و سخن سنج و نقاد شعر بوده است... گهگاه، به مناسبت هایی، فزون بر رجزهای میدان جنگ، چکامه هایی سروده اند که مایه اصلی تدوین دیوانی از امام شده است.»^۳

هنگامی که از امام (ع) پرسیدند بهترین شاعران کیست؟ فرمود: «شاعران در میدانی نتاخته اند که آن رانهایتی بود و خط پایانش شناخته شود و اگر در این باره داوری کرده باید، پادشاه گمراه را این لقب شاید.»^۴ منظور امام (ع) از پادشاه گمراه، همان «امراء القیس»^۵ است که اشهر شاعران روزگار جاهلی تازیان محسوب می شود.

پی نوشت:

- ۱- فلسفه الهی، همان، ص ۲۵۶
- ۲- همان، ص ۲۱۵
- ۳- دیوان امام علی (ع)، مقدمه دکتر ابوالقاسم امامی، ص ۷ و ۸.
- ۴- نهج البلاغه، ترجمه دکتر شهیدی، کلمات قصار، ص ۴۴۲.
- ۵- امراء القیس، جندح یا سلیمان بن حجر کندی، بزرگترین شاعر دوره جاهلی و یکی از صاحبان معلقات که معلقه لامیه او مشهور است.

قابل استفاده برای انسان روزگار ما باشد می باید فراهم می گردید. چنین شیوه ای را می توان «علمی» نامید و از روش های دریافت عامیانه متمایز ساخت. بدیهی است که این گونه از برخورد با میراث فرهنگی به جامانده از امام علی (ع)، منافاتی با بهره گیری های سنتی از فرمایشات آن حضرت ندارد. ولی نسبت بدان اخض است و امتیازاتی دارد. به عبارت دیگر، درک ضرورت این امر و ورود به چنین وادی ای در توان همگان نبوده و ویژه علم اندوزان و پژوهندگان است.

چنانکه گفته شد کتبی که به نیت تفسیر و شرح فرمایشات امام علی (ع) فراهم شده است، باید عهده دار ارائه آموزه های علوی به زبان و ساختار قابل فهم هر روزگار باشد. بویژه مفسران نهج البلاغه از عهد ابن ابی الحدید و متقدمان بر او آثار حجیم روزگار ما... اما با دقت در مجموعه این کتاب هادرمی بابیم که نارسایی های پیش گفته، در این آثار نیز به چشم می خورد و کمال آنها فقط به لحاظ شمول و فراگیری مجموعه مندرجات نهج البلاغه است! ترتیب و توالی سنتی این شروح و فقدان پرسشمان های روز آمد و روش های عملی و کارآمد از فایده آنها بسیار کاسته و گاه شرح این مفسران، وضوح و انسجام متن رانیز خدشه دار می سازد. البته در روشن سازی نکات تاریخی، بلاغی و حتی دینی متن، وجود این شروح بسیار ارجمند است. اما آنچه را ما متوقع شدیم پاسخ نمی گوید. شاید در این میان شرح حکیم ملاصدرای شیرازی بر «اصول کافی» اثر علامه کلینی تا حدودی از این نقص بری باشد. کتاب شریف کافی که علاوه بر روایات امیرالمومنین، شامل احادیث نبوی و فرمایشات سایر معصومین نیز است، تعداد زیادی از بیانات ژرف علی (ع) را مضبوط کرده است. صاحب اصول کافی باب های این کتاب را طبق موضوع های مشخص - از تجزیدی و عمومی به طرف عملی و عینی و مطالب خودتر - تدوین کرده است.

صدرالمتهلین که خود فیلسوفی متبحر و نابغه بوده است در چارچوب نگرش منظم فلسفی به شرح فرمایشات امام

سمرپور محسن

کلام علی (ع) نه فقط نهج بلاغت و شیوه رسا سخنی، که بیشه بیکران تعقل در اسرار و معانی است. فرمایشات امیرالمومنین را پس از قرآن کریم، باید بزرگترین مبداء و منشاء حکمت و ژرفنگری در اسلام دانست. این نکته را می توان با دقت در مضامین خطبه ها و بیانات، نامه ها و مکتوبات، و بالاخره اشعار و منظومات منسوب بدیشان دریافت. اما واقعیت تلخی را نباید از یاد برد؛ و آن اینکه نگرش عامیانه و عاطفی یا مسلکی و افراطی نسبت به آن سراسله عقل و درایت، اغلب مجال برخورداری دانشورانه از دستورالعمل ها و آموزه های علمی امام را از پیروان ایشان سلب کرده است. از سوی دیگر، درخشش ادبی و بیان مسجع و آراسته امام نیز موجب گردیده تا توجه به جنبه های بلاغی و زیباشناختی کلام ایشان بیشتر باشد. پیروان امام علی (ع) و متاملان در آراء و اقوالش هرگاه گامی از سطح کلام ایشان فراتر برده و سعی در باز فهمی مبانی و بازاندیشی در معانی داشته اند، متأسفانه کمتر به نظامی منسجم در موضوعی خاص دست یافته اند. توجه ها غالباً به جزئیات معطوف بوده و جستارها و گفتارهای امام به صورت منفرد و موضعی مورد شرح و تفسیر قرار داده شده است.

از جمله آثاری که می توانست بر این نقص فائق آید و به نیاز اندیشه های امروزی با نگرش بر کنجینه کلام امام پاسخ گوید کتب موسوم به تفسیر نهج البلاغه یا سایر آثار امام بود. این آثار علی الظاهر می باید به دستگامی با سرفصل های مشخص و فارغ از تعارضات می رسید و با طرح زمینه های تاریخی، ادبی و... رهیافت ها و دستورالعمل های امام (ع) را به صورت تحلیلی و امروزی در اختیار می نهاد. در پرتو چنین آثاری، به جای برخورد نکته گویانه و ناصحانه که ویژگی موعظت ها و تذکرات سنتی است، کیفیت های علمی و دقیقی از سخن امام (ع) که متضمن «سرفصلی مشخص»، «روشی آزموده»، «آموزه هایی روشن»، «مجموعه هایی خالی از تناقض» و بالاخره مسائلی

ویژه نامه ولادت امام علی (ع)

دوشنبه ۲۴ دی ۱۴۰۳

سال نودونهم

شماره ۲۸۸۶۱

اطلاعات

۷

چهل سال پیش در همین روز

تمامی مطالب از روزنامه اطلاعات روز دوشنبه ۲۴ دی ماه ۱۳۶۳ (برابر با ۲۲ ربیع الثانی ۱۴۰۵) نقل شده است.

جنگنده‌های ایران مرکز تجمع ارتش عراق را بمباران کردند

اطلاعیه ۱۹۷۱ ستاد مشترک ارتش جمهوری اسلامی ایران دیروز به این شرح منتشر شد: بسمه تعالی در ساعت ۱۲/۳۰ امروز (بیست و سوم دیماه) خلبانان جان‌برکف نیروی هوایی ارتش جمهوری اسلامی ایران با چند فروند از جنگنده‌های خود پادگان «الکمیست» در عمق ۸۰ کیلومتری خاک عراق مقابل فکته را که محل تجمع نیروهای عراقی بود، بمباران و با وارد ساختن ضایعات و تلفات قابل ملاحظه‌ای به دشمن، سالم به پایگاه‌های خود مراجعت کردند. در تبادل آتش دیروز جبهه‌های عملیاتی حاج عمران، سردشت و میوان زمندگان ظفرمند اسلام در منطقه سردشت، آتش نیروهای عراقی را خاموش و در منطقه عملیاتی میوان با کشتن و مجروح کردن حداقل ۱۵ تن از افراد دشمن، ۲ پست دیده‌بانی و یک سنگر جنگ‌افزار سنگین آنان را منهدم و در منطقه ارتفاعات وارث، از تردد خودروهایی آمادرسانی نیروهای صدامی جلوگیری به عمل آوردند.

کمیسیون مأمور رسیدگی به زمین‌های واگذاری حاکم شرع سابق شهرداری تهران شد

چهارمین اجلاس مشترک شورای عالی قضائی و هیأت دولت صبح دیروز با حضور آیت‌الله موسوی اردبیلی رئیس دیوان عالی کشور و آقای میرحسین موسوی نخست‌وزیر تشکیل جلسه داد و مسائل و رویدادهای سیاسی و مشکلات قضائی کشور را مورد بحث و تبادل نظر قرار داد.

پیرامون احداث بناهای غیرمجاز، تبدیل اراضی مزروعی به مسکونی، زمین‌های واگذار شده از سوی حاکم شرع سابق شهرداری تهران، ساختمان‌هایی که دارای پروانه مجاز هستند لیکن از جهاتی تخلف دارند، بحث و تبادل نظر کردند و مقرر شد: کمیسیون مرکب از وزیر دادگستری، وزیر مسکن، دادستان عمومی تهران و شهردار تهران تشکیل شود تا مسائل و مشکلات مطرح شده را مورد بررسی قرار دهد.

شاخص تولید، اشتغال و حقوق کارکنان

سرویس اقتصادی - اداره آمار اقتصادی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران در گزارشی آماری شاخص تولید، اشتغال کارکنان و مزد و حقوق و مزایای پرداختی به کارکنان رادر کارگاه‌های بزرگ صنعتی کشور مورد بررسی قرار داده است. این گزارش تعداد ۹۶۷ کارگاه بزرگ صنعتی کشور رادر سال ۱۳۶۲ به تفکیک سه ماهه دربر می‌گیرد.

در سال ۱۳۶۲ تعداد کل کارکنان کارگاه‌های بزرگ صنعتی کشور ۳۶۸/۶ هزار نفر بوده است که ۲۸/۹ درصد آنان در صنایع تولید منسوجات، پوشاک و چرم، ۲۵/۷ درصد در صنایع تولید ماشین‌آلات، محصولات و وسایل فلزی و ۱۲ درصد در صنایع تولید محصولات معدنی غیر فلزی (غیر از نفت و ذغال سنگ) به کار اشتغال داشته‌اند. کل مزد و حقوق و مزایای پرداختی به کارکنان کارگاه‌های صنعتی مورد بررسی در سال ۱۳۶۲ معادل ۳۰۸/۶ میلیارد ریال بوده است.

بازداشت حسابدار سابق بهداری آذربایجان شرقی

تبریز - خبرنگار اطلاعات: مسئول سابق حسابداری سازمان منطقه‌ای بهداری آذربایجان شرقی به اتهام سوءاستفاده مالی و اختلاس از اموال دولتی، از سوی دادگاه شعبه اول دادسرای عمومی تبریز بازداشت شد. دادیار شعبه اول دادسرای تبریز ضمن اعلام این خبر یادآور شد: اصغر، مسئول سابق حسابداری سازمان منطقه‌ای بهداری آذربایجان شرقی، پس از دستگیری در مراحل بازجویی در دادسرا به چند فقره سوءاستفاده مالی اعتراف کرده و گفته است که مبلغ یکی از آنها ۱۳۰ هزار تومان بوده و نامبرده آن را از طریق جعل چک دولتی که باید به حساب سازمان می‌ریخت، به حساب خودش ریخته و اختلاس نموده است.

قاب امروز

فصل برداشت گل نرگس در کازرون - عکس از: رضا قادری - ایرنا

سرایه

راز خلقت همه پنهان شده در عین علی است کهکشان‌ها نخی از وصله نعلین علی‌ست می‌رسد دست شکوه تو به سقف ملکوت ای که فتح ملکوت است برای تو هبوط نه فقط دست زمین از تو تو را می‌خواهد سالیانی ست که معراج خدا می‌خواهد زیر پای تو به زانوی ادب بنشیند لحظه‌ای جای یتیمان عرب بنشیند

دم به دم عمر تو تلمیح خدا بود علی رقص شمشیر تو تفریح خدا بود علی بعد از آن روز که در کعبه پدیدار شدی یازده مرتبه در آینه تکرار شدی روز و شب از تو قضا از تو قدر می‌گوید «ها علی بشتر کیف بشتر» می‌گوید سید حمیدرضا برقمی

امروز در تاریخ

شیوع طاعون در اروپا بعد از ویرانی سلوکیه

شیوع طاعون در آسیای غربی و شروع آن از شهر سلوکیه (بین‌النهرین) سبب شد که ۱۴ ژانویه سال ۱۶۵ میلادی، «لو سیوس وروس» از مارکوس اورلیوس، امپراتور وقت روم به ژنرال‌های رومیدستور بازگشت به اروپا را بدهد. این ژنرال‌ها در اواخر سال ۱۶۴ از فرات گذشته و ژنرال ایرانی را مجبور به عقب‌نشینی به سوی تیسفون کرده بودند.

شورش مردم قسطنطنیه علیه سوءمدیریت‌ها

شورش «نیکا» در قسطنطنیه (استانبول)، ۱۴ ژانویه سال ۵۳۲ میلادی و در دومین روز خود شدت بیشتری یافت و مذاکرات صلح ایران و روم را متوقف کرد. هدف واقعی از تجمع ۱۳ ژانویه ۵۳۲ در میدان مسابقات، رساندن صدای اعتراض به افزایش مالیات‌ها و برخی سوءمدیریت‌ها به گوش امپراتور بود که از پنجره کاخ خود جریان مسابقه آن روز ارا به سواری را تماشا می‌کرد.

خشم ایرانیان علیه یک نامگذاری

خشم ایران نسبت به هفت کشور عربی منطقه خلیج فارس که از ۱۷ دی ماه سال ۱۳۵۴ آغاز شده بود، بیست و چهارم دی ماه به اوج خود رسید و بعدا هم ادامه یافت. این برانگیخته شدن احساسات و واکنش افکار عمومی ایرانیان پس از نامگذاری یک سرویس خبری به نام «خبرگزاری خلیج عربی» صورت گرفته بود که متعاقب آن دولت وقت ایران سفیران خود را از این کشورها فراخواند و در نشست این سفیران در تهران، این نامگذاری را یک دسیسه تازه اعلام کرد و اخطار داد که احدی حق ندارد نام دو هزار و پانصد ساله خلیج فارس را تغییر دهد.

اصحاب دانش هم کالای صادراتی به حساب آمدند

۱۴ ژانویه ۱۹۶۲ در نشست شماری استاد اقتصاد از کشورهای مشخص که در زون برگزار شده بود، ضمن پرداختن به موضوع صادرات و واردات و نقش آن در تحول اوضاع کشورهای آینده جهان بود، نظریه یک اقتصاددان هندی که در ۱۹۵۹ اعلام شده بود هم بررسی شد.

www.iranianshistoryontheday.com

۴۰۱۶

سودکوکو

۵	۳	۲	۱
۶	۵	۹	۸
۳	۶	۴	۷
۹	۲	۶	۷
۱	۸	۴	۲
۴	۸	۸	۸

غلامحسین باغبان

طراح جدول

۴۰۱۵

پاسخ

۱	۶	۵	۲	۷	۳	۴	۸	۹
۴	۸	۹	۱	۶	۵	۲	۷	۳
۲	۷	۳	۴	۸	۹	۱	۶	۵
۵	۱	۶	۳	۹	۲	۷	۴	۸
۷	۲	۴	۵	۱	۸	۳	۹	۶
۳	۹	۸	۶	۴	۷	۵	۱	۲
۸	۵	۱	۷	۳	۶	۹	۲	۴
۶	۴	۲	۹	۵	۱	۸	۳	۷
۹	۳	۷	۸	۲	۴	۶	۵	۱

۶۵۲۹

شرح درمتن

پناه بر خدا	کاخ تاریخی اصفهان	ج	گردو خصلت	ستون بدن رئیس پلیس استانبول	لقب حضرت موسی (ع) خیر افشارانه	سریالی از مسعود آب پرور
ن	زیارتگاه	گروه ورزشی توشه سفر	از انبیاء الهی کلام تحسین	نومی ماهی ریز کشت به امید یاران	منظره فرنگی پادشاه	مخفف مشهدی گیاه آبز نمائی
دوست خاموش مرغ سلیمان	نامربوط	رودی در لهستان	ر	به طور کلی		
رینه	پندار باطل	ص	باد مشرقی تنگه جنوبی	عجله	مقابل مجرد	م